

KERTINĖ PARAŠTĖ

Lietuviai kopia į Vakarų televizijos viršūnes

„Bagdonas“ ir „Ignotas“ detektyviniame Oxford'e

Oxford'o universitetas, egzotiški nusikaltėliai, inteligentiški detektyvai... Nenuostabu, kad britų detektyvinio romano autoriai nuolat sugrįžta į Oxford'ą. Juos, be abejo, vilioja kontrastas tarp mokslo šventovės ir joje staiga prasiveržiančių pikto jėgų, kurias galiausiai nugalį protas ir dorovė.

Vasariui baigiantis, pirmą sykį detektyvinio žanro istorijoje į šią oksfordinę struktūrą įsijungė visi naujas elementas. Amerikos televizijoje parodytoje populiarioje britų gamybos „Inspektoriaus Morse“ serijoje du pagrindiniai nusikaltėliai yra – lietuviai! (Taip, malonieji skaitytojai, niekas nesustabdys mūsų grįžimo į Vakarų Europą!)

Ar tai nepakenks Lietuvos įvaizdiui pasaulio akyse? Ši programa rodoma 50-ye šalių. Nesirūpinkime. Tiedu lietuviai nusikaltėliai – vienas nedoras, kitas doras – nėra kokie automobilų vagišiai ar Kauno „daktariukai“. Jie aukštos prabos.

Vienas jų, Bagdonas, po karo įsipilietina Anglijoje, pakeičia pavardę, susikrauna didžiulį turtą ir pagarsėja kaip mecenatas. Naujausias jo planas – Oxford'o universiteto viduryje pastatyti didingą kultūrinį centrą.

Kitą tautietį, profesorių Ignotą, į Oxford'ą atveda teisybės ieškojimas: tartum koksai lietuviškas Wiesenthal'is, jis stengiasi įrodyti, kad buvusiu nacių kankiniu apsimetantis Bagdonas iš tikrųjų pats yra karo nusikaltėlis – „kankinęs lietuvių, latvių, estų, lenkus, ir ypač – žydus“. Neradamas atgarsio, Ignotas pats nusprendžia nušauti nedorą Bagdoną, šiam žygiuojant iškilmingoje universiteto procesijoje. Bet profesoriai šaudo, o kipšai kulkas gauda: jis nepataiko ir jo paklydusi kulka nuskina šalia Bagdono žygiuojančią garsią dainininkę. (Ne be pagrindo liaudies išmintis teigia, kad kur daina – ten ir lietuvis.)

Vienas idomiausių scenarijaus bruožų yra tų dviejų lietuvių išdidumas. „Ar jūs žinote apie Didžiąją Lietuvos Kunigaikštiją?“ – britų detektyvų inspektoriaus klausia Ignotas. „Be abejo, nežinote! O Lietuva tada buvo nusi-driekusi nuo Baltijos iki Juodosios jūros... Ir kokia pas jus, britus, tvarka: įstatymai prieš

šmeižtus, spaudos apribojimai. Todėl jūsų laikraščiai nedrįsta paskelbti mano informacijos apie tą karo nusikaltėlį!“

Negailestingiau britus čaižo ir nedorasis Bagdonas. „Jūs, britai, neturite nė mažiausios nuovokos apie tai, kas dėjos Rytų Europoje!“ – inspektoriui sugriaužia nusikaltėlis. „Žudyti ar būti nužudyti – tai buvo vienintelis pasirinkimas! O ką jūs pats būtumėt darę tokiu atveju?“ „Nežinau“, po trumpos pertraukos prisipažįsta britas.

Viena subtili scenelė greičiausiai praslydo nepastebėta ir pačių filmo gamintojų. „Naciai mane suėmė, kadangi aš lietuvis!“ – profesorių pobūvyje sušunka Bagdonas – nevidonas. „Nejaugi,“ šelmiškai šypsodamas jam atsako Oxford'o universiteto kanclerį vaidinantis didysis britų aktorius John Gielgud, Lietuvos Gelgaudų-Gedgaudų palikuonis. (Supamas kitų žymių britų aktorių, 95-metis Gielgud savo vaidmenį atlieka pasigardžiudamas, su jaunatvišku polėkiu.)

Nors pagrindinis veikėjas, inspektorių Morse, atmezga dviejų lietuvių suraizgytas painiavas, pergale jo nedžiugina – jis labai nusivilia, savo garbintos dainininkės asmenybe, nors tebėra apžavėtas jos balso. Tą balsą iš Wagner'io operos girdime ir filmui baigiantis, kai ekrane suliepsnoja Bagdono suplanuotojo kultūros centro modelis – nuoroda į „Dievų prietamą“ (Goet-terdaemmerung) ir liepsnojančią Valhallą.

Gigantiški simboliai, grandioziškos temos... Bet kriminalinis-detektyvinis žanras per trapus tokiems užmojams. Kaip kriminalinė istorija, „Dievų prietama“ per daug padrika, pasiklysta šalutiniuose takeliuose. Kaip žvilgsnis į Antrojo pasaulinio karo tragediją, šis TV filmas per daug lėkštas. Nepaprastai jautrūs, ypatingos rimties ir talento reikalaujantys dalykai įspraudžiami į iprastines komercines formules, lemtingas dialogas – į stereotipinių manekėnų lūpas. Bet pirmą sykį žanro istorijoje prie dviejų svarbių manekėnų buvo priklijuotos lietuviškos pavardės.

Algirdas Landsbergis

Ieškokime ir suraskime žodį

Kalbos etiudai

ALEKSANDRAS
ŠIDLAUSKAS

Žodžio spalva

Beveik kiekvienas žmogus turi igimtą žodžio jauseną. Bekalbėdamas jis intuityviai susiranda reikalingą žodį iš labai didelių savosios kalbos atsargų. „Aš jotojas esu!“, sako trimetis „kalbininkas“, dar nežinodamas nė vienos gramatikos taisyklės, bet jau jausdamas kalbos spalvas. Žodžiai iš vaikystės, iš tėvų, iš tarmės, iš kaimo, o vėliau – iš mokyklos, iš knygų, iš laikraščių, iš televizijos. Vienas su kitu labai susiję, vienas kitą labai papildo, praplečia, suaktualina. Žodžio spalvą lemia daugis aplinkybių. Intonacija, kalbos maniera (stilius, mąstymo būdas, kalbėjimo greitumas ir kalbėjimo nuotaika, žodžio potekstės pabrėžtis, apskritai – patys įvairiausi žmogaus individualūs kalbėsenos bruožai) parodo didžiulę žodžio skvarbą, atmintį, įtampą ir suvoktį. Tikslai pats susivokęs, gali suvokti kitą ir save. Per kalbą. Vienu žodžiu nepaprastai daug pasakoma. Keleriopai galima ištarti patius trumpiausius mūsų kalbos žodžius „aš“ arba „ir“, „ne“ arba „po“. Daugeriopai. Aktorius šių dalykų mokosi ir išmoksta, tai jo talento savybė, o paprastas kalbėtojas modeliuoja savo žodį kaip koks siuvėjas ar geras meistras. Kiekvienas siuvėjas savaip sukerpa savo siuvinį. O meistro darbas regimas iš tolo, gražiai ir vaizdžiai kalbančio žodis taip pat girdisi iš tolo. Tačiau daug kalbėti – tai dar nereiškia ir daug pasakyti. Svarbiausia – kalbos prasmė, žodžių jungtys, frazės būtinumas, jos svoris ir svarba. Per mažai apie tai kalbama. Esame įpratę labai dažnai klaidas ir klaidėles taisinėti (tai reikalingas darbas), bet vis pamirštame pasižiūrėti į patį pirminį kalbos dalyką – į žodį. Juo ir tikslai juo išsakoma ir išsisakoma. Žodis – tai nelyginant išpažinties veiksmas. Paleidai žodį, ir jau jo nebesugausi.

Žodžio įvaira

Taupykite žodį; per mažai apie tai kalbame. Tuščiažodžiavimas – kalbos yda, bjaurastis. Noras gražybliauti parodo asmens mentaliteto menkumą. O žodis viską gali, nes jis viską nugalai. Daug kalbos istorijoje būta visokių atsitiktinumų. Kalbininkai dar yra įklimpę į kalbos istoriją (tai labai gerai), į kalbos kultūros dalykus, neretai pamiršdami, kad vienintelis žodis, kaip universaliausias kalbos vienetas, yra

(Nukelta į 3 psl.)

Kovo Vienuoliktoji

— visą gyvenimą mūsų svajota ir laukta, 1990 metais išaušusi —
tesutvirtina ji mus dabar nelengvame valstybės kelyje
ir telaimina mūsų ir mūsų vaikų, laisvų lietuvių, ateitį!

Bernardas Brazdžionis prieš keletą metų dalijasi savo poezijos posmais su Atgimstančios Lietuvos žmonėmis.

Antano Gylio nuotrauka

TĖVIŠKĖS DŪMAI

Tavo dūmai, tėviške, nekartūs,
Ir nedygūs einančiam takai,
Ir ne vargas žydi tavo vartuos,
Ir visi tau brangūs mes vaikai.

Gintarinė saulė auksu šviečia,
Ir po debesėliais bus šviesu,
Kai vėl grįšim iš visų pasviečių
Iš šios žemės kryžkelių visų.

Vėl tave mes ašarom nuplausim,
Vėl žydės kvietys ir aviža,
Vėl tu būsi mums didžiū didžiausia,
Lino žiedo tėviške maža.

Tavo dūmai, tėviške, mūs širdis,
Tartum šiltos rankos, mus apsiaus;
Tavo šulinys džiaugsmu pagirdys
Po vargų vidurnakčio tamsaus.

Bernardas Brazdžionis

Kovo Vienuoliktosios šventė Čikagoje su svečiu poetu Bernardu Brazdžioniu

Lietuvos vaikų globos būrelis „Saulutė“ rengia popietę su svečiu iš Kalifornijos poetu Bernardu Brazdžioniu, pavadintą „Puokštė Lietuvos vaikams“, rytoj, sekmadienį, kovo 10 dieną, 3 valandą po pietų Jaunimo centre, Čikagoje. Popietės programoje dalyvaus:

Bernardas Brazdžionis (Vytė Nemunėlis);

„Tėviškės“ ansamblis (vadovaujamas Stasės Jagminienės); „Meškiukas Rudnosiukas“ (Čikagos liuanistinė mokykla); Rašytoja Nijolė Jankutė-Užubalienė; „Dainavos“ ansamblio kamerinis vienetas (vadovaujamas Dariaus Polikaickio); Aktorė Audrė Budrytė; Jūratė Jankauskaitė; Dalia Sokienė.

Dekoracijas programai yra sukūrusi dailininkė Rasa Sutkutė.

„Saulutė“ kviečia visus į poetą Bernardą Brazdžionio pagerbimą, kviečia kartu su juo švęsti Kovo Vienuoliktają, Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo dieną, ir savo atsilankymu paremti bendalius vaikus Lietuvoje. Po programos visi atsilankiu-

sieji laukiami Jaunimo centro kavinėje, kur bus proga pabendrauti su svečiu poetu ir įsigyti jo knygas bei parašą.

Šiame numeryje:

Lietuviai televizijoje • Branginkime žodį • Jurgis Jankus apie a.a. dailininką Alfonsą Dargį • Dviejų poetų dialogas: Leonardo Andriekaus ir Bernardo Brazdžionio eilėraščiai • Vilniaus styginis kvartetas Lemont'e

Jurgis Jankus

Visam amžiui

(Iš pas mane užsilikusių Alfonso šnekų)

Ne kiekvieną kartą būdavo taip. Susitikę plepėdavom taip sau. Pilstydavom iš tuščio į kiaurą. Kartais ir pasaulį pertvarkinėdavom, bet tai buvo pavojinga: Alfonsas vis labiau ir labiau imdavo kelti balsą ir tada jokios tvarkos nebegalėjai rasti. Karštas buvo, kaip gerai padumtas kalvės žaizdras. Bet būdavo ir kitaip. Ypač kai ir žodžiai, ir mintys imdavo srūti iš anų dienų. Iš praeities dirvose jo paties imintų pėdų. Ir tai atsitikdavo gana retai. Tada jis atsiversdavo ne liepsnas spjaudančiu ugnikalniu, bet ramiu, skaidra tvieskančiu šaltiniu. Kad ir tą sykį. Sėdėjom mano kiemutį po egle, ant kaimyno garažo pavakario nuotainas pagautas šnekučiavo giesmininkas žvirbliukas, abiejų žmonos dairėsi po gėles ir žiūrėjo, kas auga kiemo kamputy užvestame daržiuoklyje. Mudu tik žiūrėjome ir klausėmės, kai Alfonsas lyg pats sau prašneko:

— Kiekvienais metais tėvai važiuodavo į Žemaičių Kalvariją. Į atlaidus. Juodu abu, dar bernas, tarnaitė. Visą dieną tėvas su bernu taisydavo vežimą. Arkliams prikraudavo šieno, įtaisydavo dvi sėdynes. Priekinę paprastą lentą, užpakalinę buvo su atlošu, kad važiuojantiems būtų kur nugara atremti, kad neįsmiltų. Mane toji kelionė traukdavo kaip kažin kas, bet mama nė klausyti mano kaulijimo nenorėdavo. Sakė, kad vis dar per mažas, kad su manim bus tik vienas vargas. Kai buvau kokių septynerių, o gal ir aštuonerių metų vyras, pagaliau nusileido. Ta diena ištiso į metus. Žemė po kojomis svilo. Negalėjau nusišviti vietoje. Negalėjau sulaukti, kad pradės ratas taisyti. Nei tėvas, nei motina daug apie Kalvarijos atlaidus nepasakojo. Sakė, kad nuvažiavęs pats pamatysiu, mergaitė dar nebuvo juose buvusi, bet per berno liežuvį jie vėrėsi kaip ant delno. Mačiau ir prie takų susėdusias eiles elgetų, žaizdotas kojas ligi pusės tako atkūsius, visokiais balsais giesmes traukiančius, armonikomis sau patiems pritariančius, ir daugybę škaplerninkų, armonikėlėm, švilpynėm, saldainiais ir dūdelėmis stalus apsikrovusius, ir imtynininkus už plaukų vienas kitą tampančius, ir būrius muzikantų su būgnais, dūdomis ir armonikomis, kardus ir ugnį rylančius stebukladarius. Nors tėvas, nugirdęs berno pasakojimus, ir sakė, kad to smailialiežuvių neklausysiu. Klausiausi ir akyse jau sukosi viskas čia pat, ką dar tik rytoj iš tikro matysiu.

Išriedėjom temstant. Iš pradžių akis išplėtas sėdėjau tarp tėvų. Nors vietos dar ir buvo žinomos, bet kai pasišoviau į tokį kelią, ir jos kitaip atrodė, bet arkliai riste kicenant, vietos ėmė greitai keistis. Pro šalį bėgo kaimai, vežimą lydė kitokie šunes.

— Užkirk kuriam! — raginau berną.
— O kam? — atsigrėžė jis. — Toks jų amatas — ateinantį pasitikti, praeinantį aploti, kad žmonės žinotų, kas už jų vartų darosi. Ar tau patiktų toks šuo, kuris nemoka net paloti?
— Bet jei gali įkšti, — laikiau savo.
— Ratus tegu kanda, o mes aukštai — nepasieks.

Nieko nebesakiau, bet vienas sau galvojau, ar negalėtų šuo kurio nors rato perkąsti. Tada apvirstumėm ir nebelengva būtų apsiginti.

Dailininkas Alfonsas Dargis (mirus šiu metų sausio 13 dieną Vokietijoje) su žmona Lee (mirusia 1994 metais). Stasio Ilgūno nuotrauka

Galvojau, bet nieko nebesakiau, nes ir pats gerai žinojau, kad geležim kaustyto rato joks šuo negali perkąsti. Jeigu kas ratus darytų iš dešrų, tada tai būtų. Taip buvo ant liežuvio, taip ir pasakiau. Visi pradėjo juoktis, o mama ir sakė: „Gana, Alfonsėli, tau čia plepalioti. Gulk, išsimiegok, kad rytoj man neįsirentum“. Nenorėjau, bet mama buvo tokia, kad su ja nesiginčyčiau. Bernui liepė sustabdyti arklius, mane nustūmė nuo sėdynės, paguldė, apkamšė. Bet kur tu miegosi, kad aplinkui visko pilna. Dauguje daugybė žvaigždžių. Iš karto į jas ir težiūrėjau, bet kai miegas nelindo, ėmiau dairytis į šonus. Nors buvo ir tamsu, bet šonuose buvo pilna visokių šešėlių, visokių keistų pavidalų, tokių, kokių diena niekada nepamatysiu. Vienu tarpu toli pamačiau ugnį. „Žiūrėkit dega!“ — sušukau ir kilstelėjau galvą.

— Gulek! — sudraudė mama, o bernas paaiškino:

— Kas tau degs, naktigoniai ugnį užsikūrė. Bulves kepa, — dar pridėjo.

Ilgai žiūrėjau, kol ugnį uždegė krūmai, o aš galvojau, kad karštą keptą bulvę ir man būtų gera suvalgyti. Reikėjo arkliai atsipūsti. Vyrai išlipo kojų ištiesti. Bernas užkabino arkliams avių pasistiprinti. Motina su mergaite nuo sėdynių nuslydo į šiaudus. Sakė, kad ir joms reikia sudėti bluostą. Norėjau lipti iš ratų ir aš, bet neleido. Sakė, kad gulėdamas galiu kojas tiesti kiek tik noriu. Pasilikau, bet aš ištempęs klausiausi, ar neišgirsiu miške vilkų kaukiant. Neišgirdau. Tik kažin kur šuo sulijo ir vėl nutilo. Vienoje vietoje toli miško viršūnės pradėjo rausvai šviesėti. Rausvumas šviesėjo ir į šonus plėtėsi. Galvojau, kad tikrai kur prasideda gaisras, bet nieko nesakiau. Tėvas su bernu buvo nuėję toliau, o motina šalia

jau šnarpstė. Mergaitė ratų priekyje šnarpstė net pakarkdama. Tylėjau. Už miško rausvumas vis plito. Jau norėjau tyliai lipti iš ratų, kai staiga pro viršūnės pasirodė raudonas kraštelis. Supratau, kad ne ugnis. Pagalvojau, kad taip saulė teka. Juk dar nebuvau tekančios matęs. Miegodavau. Kai atsikeldavau, ji būdavo jau aukštai ir tokia skaisti, kad net prisimerkęs negalėdavai pasižiūrėti. Netruko išlįsti ir visas didelis raitas. Nereikėjo niekam nė sakyti, pats supratau, kad mėnulis. Pilnatis. Buvau matęs ir pilnatį, bet ne tokį. Anas buvo šviesus ir daug mažesnis, o tas kaip girnapiušė. Gal net didesnis.

Kai pajudėjom važiuoti, mėnulis buvo pakilęs per mano sprindį ir nebe toks raudonas. Ir daugiau daiktų atsirado. Toje pusėje buvo didelė pieva, už jos juodas miškas. Tuoj už kelio tvora, už tvoros du galvas sukryžiaję arkliai. Toliau dar vienas ir dar kitas. Kitoje pusėje miškas. Eglių šakos ligi pat žemės. Atsiminiau šnekas, kad iš po tokių eglių naktį žybcioja vilkų akys. Žiūrėjau, žiūrėjau, bet nieko žybciojant nemačiau. Net kai miškas ėmė liktis, dar ilgokai žiūrėjau pro sėdynės apačią, ar koks nors neatsiveja. Kai buvau tikras, kad joks vilkas nesiveja, vėl akys nukrypo į laukus, kuriuose medžiai, krūmai virsdavo gyvais vaikščiojančiais vaiduokliais. Sako, kad į rytą ir daug kam taip akyse rodo. Gal, kad akys darosi pilnos miego. Mano irgi turėjo tokios būti, bet miego nenorėjau. Kai važiuojom pro juodą vandenį, gal kokį tvenkinį ar tik geroką balą, pamačiau pilną baltų ančių. Geriau į jas išžiūrėti net ant drangos pasirėmiau. Ir dabar tebematau. Ne antis, ne kūdrą ir ne baltą namelį anapus kūdros, bet visų paveikslą, lyg būtų paties Dievo ranka nutapytas. Mes, žmonės, taip nemokam.

— Baltas antis juodam vandeny. Ir niekada nemėginai jį pakartoti, — įsiterpiau.

— Neėe — nutęsė. — Būtų kopija, — kiek patylėjęs pridėjo. — Niekada nieko nekopijavau, lyg sau pasakė ir vėl tęsė: — Saulei užtekėjus, dar kartą sustojom, užvalgėm ir tada jau leidomės į Kalvariją. Tik ten išėjo kitaip, negu sau vienas galvojau. Maldininkai jau ėjo būriais, giedojo, meldėti. Vos privažiavom maldininkus, motina liepė sustoti, išlipo, pasiėmė mane ir pasakė:

— Jūs sužiūrėkite arklius, o tu, Onike, pažiūrėk, kur ras vežimui vietą ir atbėk pasakyti, kad žinočiau, kur rasti. Mudu su Alfonsėliu eisim kartu su kitais pasimelsti. Atbėgusi rasi.

Norėjau eiti su bernu, kad parodytų viską, apie ką buvo pasakojęs, bet mama nė girdėti nenorėjo.

— Pirma pasimelsim, o paskum viską rasi ir be jo. Žmonių išmonės nepabėgs.

Man atrodė, kad ir maldos gali nepabėgti, bet mamai to nepasakysiu. Nuėjom. Man atrodė, kad tokioje žmonių marmalynėje galima greitai paklysti. Kai atsiskyrėme nuo vežimo, net baugu ėmė darytis, tai ne pats nepajutau, kai stipriai įsikibau į motinos ranką. Bet ji viską žinojo. Kiek praėjom, pro žmones prasigrūdome, net nepajutau, kaip atsiradau vidury giedančių ir į tą pačią pusę einančių žmonių būrio. Čia motina pasilenkė ir pasakė, kad dabar einame tuo keliu, kuriuo Jėzus Kristus ėjo mirti už mus ir dabar man reikia visas maldas ir giesmes kalbėti ir giedoti kartu su visais. Mėginau, bet man kažin kodėl nesisekė. Juk giedodavau ir namie gegužines ir bažnyčioje nebijodavau atverti burną, kai giedodavo „Šventas Dieve“, ir „Kas nori Panai Marijai tarnaut“ mokačiau, o čia nesisekė. Pradėjau kartu su visais „Verk kit aniula!“ ir ėmiau maišytis. Ne aš, bet man galvoje viskas maišėsi. Vieni giedojo čia pat, kiti toliau, visokie balsai užmais lėkė per galvą, o aš įstrigęs tarp miego ir budėjimo, tripečiau šalia mamos. Kai visi klaupėsi, klaupiausi, kai stojosi, stojausi. Net nebežinau ar giedojau, kai visi giedojo. Pagaliau vienoje vietoje visi gulo. Kniubsti. Atsiguliau ir aš. Nežinau ar kada būvau jautęs tokį saldumą: išsitiesei ir nuskendai. Mama irgi, matyti, savo maldoje nuskendo, o gal padėjo ir mažai temiegota naktis, kad manęs tepasigiedo tik atgiedojusi paskutinę giemę. Sakė, tik ištiesusi ranką paimti mane už rankos, o manęs nebėra. Ir čia žiūrį, ir čia, ir šen puola ir ten, o vaikas lyg būtų sudegęs ir net peleno nepalikes. Ir nė vienas, čia pat buvęs, kartu ėjęs, nematė čia jokio vaiko. Viena moteris atsiminė jį kartu ėjusį. Sakė, negalėjusi atsigrožėti, kaip jis kartu su visais ir giedojo ir meldėsis, o kur paskum dingęs, nebegalėjo pasakyti. Ką mama begalėjo daryti. Kalp šokia atskaltinė ėmė spraugtis prieš maldininkų bangą. Kai kas pasišaipė, kai kas net papyko, kam ne į tą pusę skverbiasi. Ji vistiek skverbėsi ir vis klausinėjo ar kas nematė jos Alfonsėlio. Vienas vyriškis matęs vaiką gulintį pasliką. Pasakė ir kur. Tada ji pasileido tekinom ir pamatė vidury tako gulintį, o prie jo vyrą, išskėtusį į šalis rankas, saugantį, kad gulintio nesumintų. Mamą ir šaltas prakaitas išpylė. Kad žmogus taip saugo, tai saugo, bet gal jau suminta, tik kad dar labiau nesudrapalintų.

— O Jėzau, ar dar gyvas!? — jau nebesavo balsu sušuko ir suklupo prie manęs.

— Nesukubėk, — pasakė. — Matai, kaip gražiai jis išlįsi. Čia žemė šventa. Pilna maldų, pilna giesmių. Kai liežuvius iškišė per dienas apie savo reikalus lakstom, didesnių, šventesnių dalykų nebejauciam, tik kai užmiegam susiliejam ir su tuo, kur yra anapus kasdieninių reikalų. Juk ir mūsų kasdieniniai reikalai apkabinėti maldom. O čia žemė šventa. Tegu pamiega. Tegu pabūna su tuo šventumu. Ką žinai, gal pati žemė savo šventumu jį kaip tik dar kam nors rengia, gal jo ateities kelią mažoje širdelėje braižo.

Tuo tarpu ir kai kurie maldininkai pradėjo atitrūkti nuo maldų ir lenkėsi pažiūrėti, kas tam vaikui atsitiko. Pamatė, kad tik miega, kiti ėmė net pykti. Rėkė, kad pasitrauktų nuo tako, kad eity kur į patvorį nemaišė žmonėms maldas. Ne klausė nė to vyriškio malšinimų. Kad nėsūmintų bemiegancio, motina jau lenkėsi imti, bet pajuto ranką ant peties ir balsą:

— Mamele, palauk, aš paimsiu.

Atsisukusi pamatė savo mergaitę. Jie jau buvo suradę vežimui pastatyti vietą, ir ji atbėgo pasakyti.

Sako, paėmė mane kaip katina į glėbį ir pasitraukė į šoną nuo besigrūdiančių ir pykujančių maldininkų. Mama dar dairėsi: norėjo pamatyti mane saugojusį žmogų, gražiai jam padėkoti, bet nė ženklo nebebuvo. Išimaisė į maldininkus, ir kur tu jį bepagausi. Tada abi nuėjo prie vežimo. Sako, kad išmiegojau ligi pusdienio, bet ir išsimiegojęs dar spėjau daug ką pamatyti.

(Nukelta į 4 psl.)

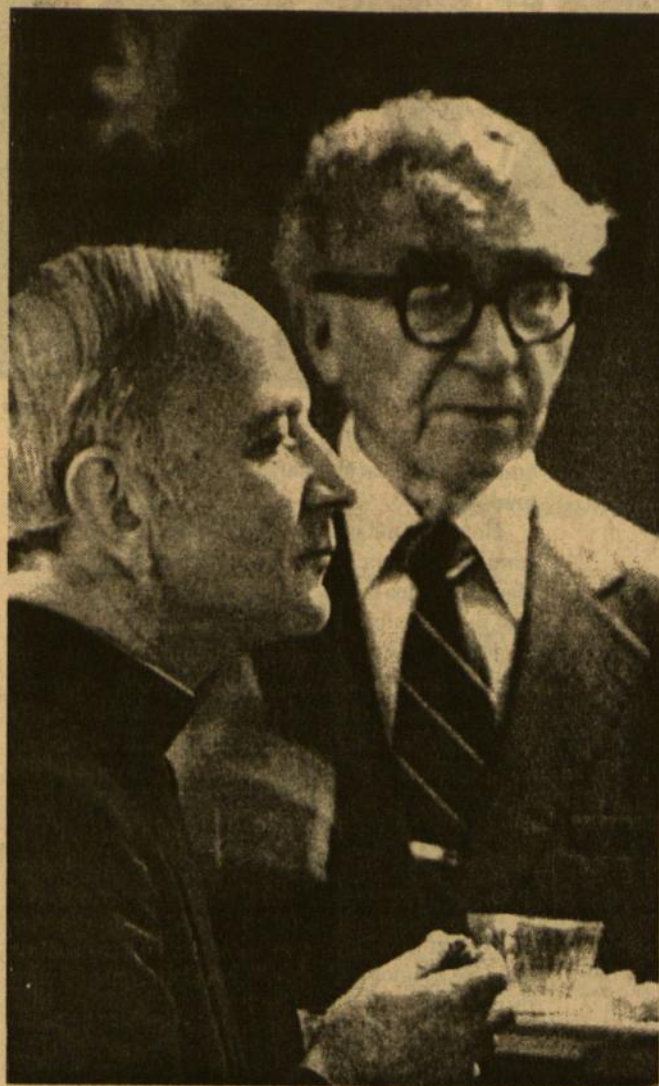
Poetas Bernardas Brazdžionis ir Alfonsas Dargis prie dailininko spalvotos grafikos darbo „Vilniaus universiteto sukaktis“.

Poetas Leonardas Andriejus su Alfonsu Dargiu prie dailininko tuo metu tik ką sukurtų darbu.

Dviejų poetų dialogas

Prie amžino nerimo upės

Leonardas Andriekus ir Bernardas Brazdžionis

Vytauto Maželio nuotrauka

Leonardas Andriekus prie Naujų metų sveikinimo Bernardui Brazdžioniui pridėjo keletą savo naujausių eilėraščių.

Bernardas Brazdžionis, atsakydamas, laišką, tarp kitko, parašė:

„...Tie kolegos posmai mane nudžiugino ir 'įkvėpė' taip pat eilėrašciais atsakyti. Kelias labiau įstrigusias omenin eilutes panaudojau kaip motto. Štai, ir atsiliepiu, kai ką gal kiek paryškindamas, o kai kur ir 'nuo savęs' pridėdamas, kaip eilėraštyje 'Tarytum', kuriame atsiremiu į šių dienų Lietuvos realybę...“

Leonardas Andriekus

PRIE NERIMO UPĖS

Jeigu paukštis nelaksto,
Jam sustingsta sparnai, —
Neilsėk, mano siela, šią naktį
Per ilgai, per ilgai

Prie to amžino nerimo upės —
Ir be galo, ir be pradžios,
Kur sustojom suvilgyti lūpų
Ir žvaigždžių suskaičiuot.

Tuoj reikės nepaženklintam skrydžiui
Mums sparnus jau ištiest.
Liks tolybėje kryžiai
Ir pilnatvė nakties...

MIESTELIS

Žinau miestelį, kuris buvo mano,
Kuris dar mano tebėra...
Kasdieną jį regiu, stovėdamas prie okeano,
O ypač kai prasiveria naktim žara.

Tada jau viskas prašviesėja,
Tarytum kokioje ekstazėje,
Ir nebegieda jūrų vėjas
Visų Šventų litanijos.

Tada jau rodos, kad ant Raganos kalnelio sėdžiui
Ir visą Geldenų apylinkę matau;
Tada nuskynęs pirmąjį ramunės žiedą,
Iš naujo dovanoju tau...

DAR VIENA NAKTELĖ

Saulė už kalniuko leidžiasi —
Dar viena naktelė
Atminimais skleidžiasi
Lauk manęs prie kelio.

Aš tuojau, tuojau ateisiu
Nuo Sedos ar Salantų. —
Nežinau, kaip išsiilgstu baisiai
Tų naktų, tų naktų,

Kai, pažvelgęs į mėnulį,
Atpažįstu pats save.
Man tada pasaulis — nulis —
Be tavęs, be tavęs.

Jau pakvipo visos lankos
Nesugrėbtu dar šienų,
O tave vaiduokliai tik belanko —
Pareinu, pareinu!..

Bernardas Brazdžionis

PRIE TOS UPĖS

„Prie to amžino nerimo upės...“
L.A.

Prie to kryžkelės Rūpintojėlio,
Prie tos upės tekmės neramos,
It į balsą nuėjusių sėlių,
Aš į klevo kamienu remiuos

Ir kalbu su pavasario paukščiu
Būriais ir su aukštu medžiu,
Kad nuplaukiančią srovę prisaukčiau,
Rūpintojėli malonės meldžiu...

O srovė teka, tartum tekėtų
Tavo dienos tenai su srove,
Nežadėtos lemties netikėtų
Greitumu nešdama ir tave.

MAN PASAULIS...

„Man tada pasaulis — nulis...“
L.A.

Pasidžiaukim dar, bičiuli,
Šia diena,
Tų naktų tegu dar dūli
Ne viena.

Man tasai pasaulis — visa,
Ką turiu:
Skliautas — ežeras didysai
Žiburių,

Žemė — Dievo dovanota
Džiaugtis ja,
Kol pavirsim terra cota
Tamsoje...

Man pasaulis — dar ne nulis,
Link Tavęs,
Dieve, brolis kamandulis
Sielą ves.

TARYTUM...

„Tarytum kokioje ekstazėje...“
L.A.

Tarytum kokioje oazėje gyvenu,
Tarytum į koki mirazą dar einu,
Tarytum iš nakties naktin žvelgiu,
Kur giltinė apsiginklavusi dalgiu,
Šienauja, užsimerkusi, linksmai,
Kad ištuštėjo jau beveik visi namai,
Tarytumei po maro, kad tauta
Tarytum nebebūti pasmerkta,
Tarytum nebėra jau išeities
Gyvam iš tos juodų dienų nakties...

Tarytumei tari tu sau tyliai
„O, Dieve, kaip įklimpome giliai!..“

PAKELY

„Kur sustojom suvilgyti lūpų...“
L.A.

Kur suvilgyti lūpų sustojom
Tos dienos to rudens pakely,
Kur sumynėm žolelę po kojom,
Kad pravirko berželiai keli,

Kad daugiau gal nebesimatysim
Po šiuo kupolu aukšto dangaus,
Kad voratinklių gijos nutįsę
Apraizgys liūdną vyzdį žmogaus,

Kad gyvenimo likusio kelias
Nežinia, kur toliau nusities, —
Ar į šalį gimtosios pirkelės,
Ar į angą verpetų nakties...

Ieškokime ir suraskime žodį

(Atkelta iš 1 psl.)

ypatingas kalbos ženklas — su savo turiniu ir savo forma. Gražiai ir taisyklingai kalbančio žmogaus šnekoje ir netikėtas pertaras, ir netikėta kirčio klaida ne itin krinta į akis. Nėra absoliučiai tobulai kalbančio žmogaus, bet yra nemažai žmonių, turinčių absoliučią kalbinę nuojautą. Tiksliai aktorius ar diktoriaus, iš anksto pasiruošęs skaitomą tekstą, gali perskaityti jį be jokių klaidų. Bet tai tiksliai tiksliai skaitymas. Ir teatro scenoje igudęs aktorius gali absoliučiai tiksliai kalbėti vaidinimo metu. Čia ne vien tiksliai pastangos reikalingos. Absoliutumo nereikia tikėtis, kai bendraujama, kai paprastai kalbama, buitėje, radijo studijoje, pasitarime, dispute. Kalbėti nelengva ne dėl to, kad pritrūktų žodžių. Ne. Nelengva dėl to, kad žodžio jausenos niekas gyvenime neugdė. Tiksliai gramatika, tiksliai sintaksės dalykai, tiksliai kalbos kultūros riktai! Antra vertus, mažai kas susižavi vienu vieninteliu žodžiu, kaip visiškai netikėta garsų samplaika. Kaip ryš-

kiaspalviškai zanavykai ištaria žodį „maldavo“ arba tokį pat žodį „maldavo“. Pasikeitė tikrai kirčio vieta. Tas pat su žodžiais „kasa“, „aukštas“, „tolyn“ ir „tolin“, „mės“ ar „mės“. Vadinasi, šitokia žodžių įvairovė parodo nepaprastą kalbos pasaulį, kuriam žodžio prasmės yra tokios didelės ir svarbios.

Žodžio stilius

Kas gali suskaičiuoti visas laikraščių stiliaus klaidas? Tai tikri laikraščiai. O laikraščių skaitymas ne vieno žmogaus. Vadinasi, į samonę ir pasamone skverbiasi, veržiasi, plūsta visokie teršalai. Jų iškart tarytum ir nepastebime. Nebaisu, jei kalbos „mokovas“, vaizduojantis visą žinią esąs, ima ir sumaišo bekalbėdamas kokį žodį: užuot ištaręs „diktoriaus balsas“, jis tarsteli „diktatoriškas balsas“ Pasi-juokiams ir gana. Kai kuriais kontekstais antrasis pasakymas gali būti visiškai logiškas ir tikras. Žodį „abėcėlė“ sugalvojo Konstantinas Sirvydas 1642 metais, išspausdinęs jį savo žodyne. Tais metais žodynas ir pasi-

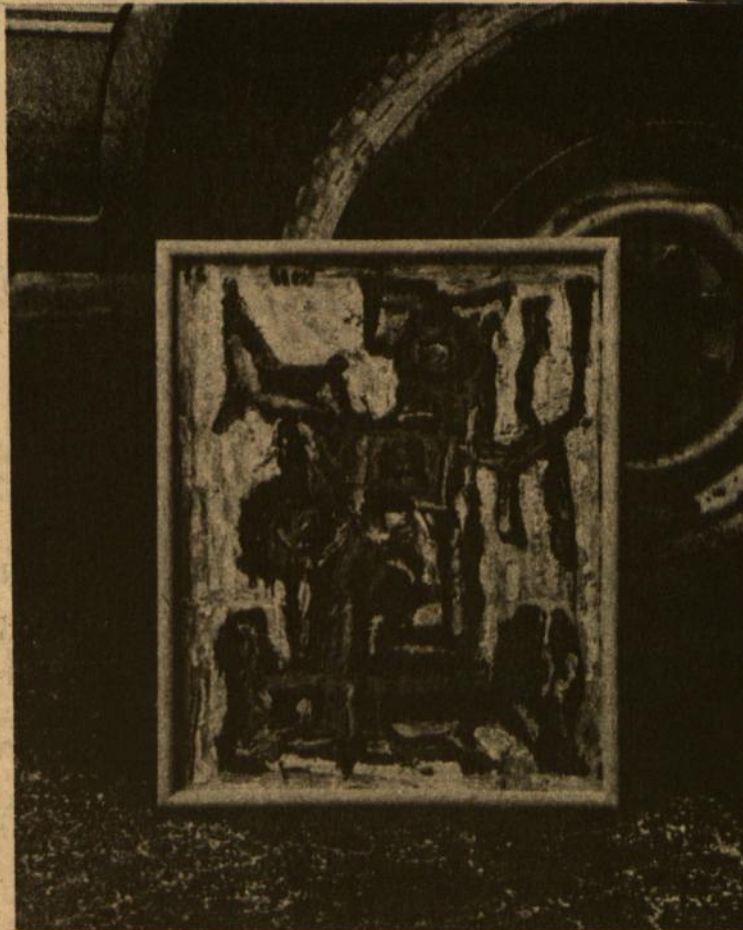
Mindaugas Skudutis

Gotika, 1983

Iš vakar, kovo 8 dieną, Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje, atidarytos parodos „Slaptas menas“ (Smuggled Art), kurioje eksponuojami iki 1989 metų slapta atgabenti neoficialiosios Lietuvių kultūros kūriniai.

rodė. Žinia, žodis buvo šiek tiek anksti sukurtas. Rodos, kaip neseniai šitai įvyko! Dabar atrodo, kad tai pirmą kartą žodis, tinkantis visiems stiliumi ir visiems laikams. Atrodo, kad jis būtų atėjęs iš tų laikų, kai nebuvo nei rašto, nei druko. Neprigijo Kazimiero Būgos „laikotrupis“, o atsirado „laikotarpis“, visuomenė nepagavo Vaidganto „metašimčio“, o ėmė vartoti „šimtmetį“. Tam tikrais atvejais šie žodžiai, kurie neprigijo, gali būti pavartoti, nes jų reikšmė mums gerai suprantama. Turbūt nedaug būtų reikėję, kad būtų radęsi žodžiai — kotagrėblis ar gatvisalis, duobiaakė ar nosiaristis. Kas galėtų pasakyti gėlės „gerbera“ kilmė? Tiksliai kalbos istorikas ar šiaip guvus žinincius. O iš tikrųjų buvo taip: 18 amžiuje gyveno vokiečių gydytojas ir botanikas Gerber, ir įamžino savo pavardę, atiduodamas ją gėlei. O, kad daugiau tokių gydytojų būtų mūsų žemėje ir šiandien! Kalbos stiliui labai svarbus žodžio vartojimas. Turbūt nerasia žodžių, išskyrus jungtukus, prielinksnius ar dalelytes, kurie neturėtų įvairių prasmų. Ypač stiliaus prasme. Apsis visuomet stiliui

(Nukelta į 4 psl.)

Valentinas Antanavičius

Be pavadinimo, 1976

Iš parodos „Slaptas menas“ Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje.

Vilniaus styginis kvartetas po koncerto Lietuvių dailės galerijoje, Lemont, Illinois, šių metų sausio 28 dieną: (iš kairės) Audronė Vainiūnaitė, Petras Kunca, Audronė Pšibilskienė, Augustinas Vasiliauskas.

Vilniaus kvartetas Lemont'e

ROKAS ZUBOVAS

Jau ne pirmą kartą Lietuvos vaikų globos būrelis „Saulutė“, remdamas likimo skriaudžiamus vaikus Lietuvoje, tuo pačiu apdovanoja Čikagos klasikinės muzikos gerbėjus neeiliniais, ilgam ismintiniais renginiais. Šį kartą, nenuilstančiosios „Saulutės“ vadovės Indrės Tijūnėlienės ir kitų pasiūlymus organizatorių dėka, Lemont'e esančio Lietuvių dailės muziejaus salėje įvyko pirmą kartą Amerikoje viešinio Vilniaus styginio kvarteto koncertas.

Šis kamerinis kolektyvas, jau tris dešimtis metų žavingas lietuviškąją publiką Lietuvoje, susilaukęs entuziastingų atsiliepimų tarptautiniuose kamerinės muzikos festivaluose Austrijoje ir Suomijoje, Liuksemburge ir Meksikoje, pamiltas klausytojų, gastroliuojant visuose pasaulio žemynuose, pagaliau buvo pristatytas ir Amerikos klausytojams.

Visi keturi kvarteto artistai — smuikininkai Audronė Vainiūnaitė ir Petras Kunca, altistė Audronė Pšibilskienė ir violončelistas Augustinas Vasiliauskas yra ilgamečiai Lietuvos Muzikos akademijos profesoriai. Išauginę jau ne vieną studentų kartą, šie tarptautinio lygio solistai atlikėliai visada žavėjo ir žavi neišsemiamu noru dalintis savo muzikiniais išgyvenimais. Lemont'o koncertas parodė, kad ir po tu trijų dešimtmečių, praleistų grojant kartu (juk vien tik Lietuvoje surengta daugiau kaip 2,500 koncertų!) kvarteto muzikai su tokiu pat gaiviu poelkiu ir meile, šviežiai ir išraiškingai, jautriai, bet tuo pat metu labai brandžiai ir autoritetingai kuria gyvą muzikinį audinį, išgyną kiekvieną atliekamą kūrinio vystymo posūkį ir vingį.

Sausio 28 dieną Pasaulio lietuvių centre tiesiai po pamaldų prasidėjusio koncerto metu, rašančiam pirmą kartą teko patirti, kad ir kamerinės muzikos koncertą susirinko daugiau klausytojų, negu jų galėjo sutilpti Lietuvių dailės muziejaus salėje — keliasdešimt žmonių turėjo pasitenkinti klausydami koncerto iš koridoriaus.

Pirmajai pažinčiai (tikiuosi, kad šis puikus kvartetas dar ne kartą viešės Čikagoje) su labai šiltais nusiteikusia lietuviška muzikos gerbėjų publika, Vilniaus kvartetas pasirinko labai įvairią programą žanrų, emocijų ir stilijų prasme.

Du kūriniai, atlikti pirmojoje koncerto dalyje, pristatė publikai Vakarų Europos ir lietuviškosios kvartetinės muzikos išskakas. Antruoju smuiku kvartete griežiantis Petras Kunca, koncerto eigoje pristatinėjęs klausytojams atliekamus kūrinius, įžangoje kalbėjo apie Lietuvos laisvės akistatoje atsiradusią galimybę vėl

nutiesti dvasinius ir kultūrinius tiltus tarp išeivijos ir Lietuvos, kad, pažindami vieni kitų nueitų kelius ir suprastami vieni kitų skirtumus, galėtume vėl kurti vieną lietuvių tautą. Vargu ar šiai idėjai galima atrasti geresnę dvasinę ir estetinę išraišką nei Čiurlionio kvartetas c-moll, kuriame kompozitorius taip organiškai sunėrė į vieningą audinį klasikinius formavimo principus ir savo lietuviškąją prigimtį. Šis pirmasis reikšmingas lietuviškas kūrinys styginiam kvartetui buvo parašytas Čiurlioniu studijuojant Leipzigo konservatorijoje, ten pirmą kartą ir atliktas. Apie kūrinio premjerą Čiurlionis laiške draugui į Varšuvą komentavo: „Atlikimas buvo šuniškas, ir vietoj laukto didelio malonumo turėjau nemaža nesmagumo“. Visai kitaip, be abejonės, Čiurlionis būtų vertinęs savo kūrinio atlikimą, jei Apvaizda būtų jam leidusi išgirsti Kvartetą c-moll, griežiamą Vilniaus kvarteto.

Nuo pirmųjų kvarteto (Allegro sostenuto) taktų muzikantai pilnai užvaldė klausytojus vidinė įtampa. Lankstus ritmo pojūtis, paryškinantis klasikinius dalies formos kontūrus, puikiai pajusta pusiausvyra tarp dramatiškai įtemptų ir lyriškai skaisčių epizodų, juvelyrinis susiklausymas, viskas muzikų grojime buvo suaušta į nuostabią garsų drobę. Antrąjį dalis, lyrinis viso ciklo centras, žavėjo peizažiškais laipsniškais spalvų ir tembrų persiliejimais ir pokyčiais. Intymus kelas ir smuiko dialogas, prasidėjęs centrinio dalies epizodo pradžioje, peraugo į ekstazišką kulminaciją, kad vėl viską užbaigtų meditacinė nuotaika. Menuetas, atliktas stilingai, net kiek elegiškai, su staigiais dramatiškais protūkiškais, tarsi liko tvyrodamas ore, laukiant taip ir nežinia kur dingusio kvarteto finalo.

Toliau programoje ejęs paties produktyviausio kvarteto kūrėjo istorijoje, Mozart'o amžininko, Luigi Boccherini Kvartetas op. 33 Nr. 6 A-dur, tapo puikiu žaismingu stilizuotu kontrastu prieš tai atliktam romantiškajam Čiurlionio kvartetui. Italų kilmės kompozitorius Boccherini dirbo ir garsėjo daugelyje Europos karališčių dvarų, ir šiuo kūriniu kvarteto artistai tarsi nukėlė susirinkusiuosius į dvarų Europą, kur begimstanti kvartetinė tradicija buvo puotų ir kilmingų susibūrimų privaloma dalis. Pirmoji kūrinio dalis, pirmojo smuiko įmantriai ir improvizaciškai vingrios partijos ryškiai dominuojamas Allegro, suteikė puikias galimybes kvartetui „primarijui“ Audronei Vainiūnaitėi parodyti savo puikius virtuozinius sugebėjimus. Pirmojo smuiko išraiškinimas solo grojimas ir likusių trijų artistų meistriškas akompanavimas, žaibiškai reaguojant į kiek-

vieną solistės niuansą, atodūsi, emocijinį vingį, dar kartą parodė, kodėl šis kolektyvas yra taip aukštai vertinamas kritikų visose pasaulio šalyse — retai galima išgirsti tokio aukšto tarptautinio lygio muzikus-solistus, susiliejančius į tokį vieningą garso audinį, taip „kartu kvėpuojančius“, ir jaučiančius subtiliausius muzikinio vystymo vingius tarsi vienas, pilnai susiliejęs organizmas. Antroji, dar alsuojanti sodriomis polifoninėmis baroko epochos chromatinėmis imitacijomis, žaismingomis šokiškos trečioji ir ketvirtoji dalys buvo atliktos su tokia stilistine precizija ir energija, kad sekusios ilgai trukusios klausytojų ovacijos buvo deramas pirmosios dalies apvainikavimas.

Antrąją koncerto dalį sudarė trys liaudies tradicijomis grįsti siuitiniai kūriniai, kuriuos tarsi dvi „ramybės salas“ skyrė Naujajai „Svajonė“ ir Haydn'o „Serenada“. Abu šie kūriniai, ilgesingos nuotaikos ir meilės kupini, pažymėti ypatingo intymumo, jaukumo ir šilumos, tiksliai atliepė koncerto temą — pagalbą našlaičiams Lietuvoje. Šią sąsają dar labiau paryškino prieš Haydn'o „Serenadą“ padėklauotas poezijos posmelis:

*Pažvelk į dangų —
Žiba žvaigždės šviesios
Pažvelk į helią —
Ten tavo kelias tiesias.*

Trys šias dvasinio susikaupimo salas supę kūriniai atskleidė, kiek neišsemiami lobiai slėpi lietuviškosios kultūros ir kaip skirtingai juos galima priekelti naujai būčiai. Pirmasis kūrinys, Giedriaus Kuprevičiaus „Trys lietuvių liaudies dainos“, savo archaiskomis minimalistinėmis priemonėmis, skaidria faktūra, intensyviu motyvinu vystymu, ypač išraiškingu paskutinėje azartiškoje šokinėje dalyje, buvo ir emociinė, ir stilistinė priešingybė Kristinos Vasiliauskaitės „Trims lietuvių liaudies dainoms“. Šios kompozitorės lietuviškų dainų pasaulis buvo kuriamas labiau tradicinėmis priemonėmis. Pirmosios dvi dainos savo plaukiančiomis svajingomis intonacijomis tarsi apgaubė klausytojus melancholiška nuotaika, o trečioji, imitacijomis vystomas šokis, dar kartą pademonstravo ypatingą ansamblio susiklausymą.

Čekų kompozitoriaus Schulhoff'o „Penkios pjesės kvartetui“, parašytos įvairių šokių (valso, tango, tarantella, etc.) ritminiais pagrindais, pristatė koordinaliai priešingą emocijų ir vaizdinių pasaulį. Šis tarpkario metų ekspresionistinis kūrinys savo groteskiškomis „kaukėmis“, tamsiomis spalvomis, pastoviai nerimą keliančia „nelaimės nuojauta“, iki kraštutinumo įtemptu dramatiškumu, parodė, kokią praktiškai nepažįstamą yra Vilniaus kvarteto emociinės ir stilistinės išraiškos

Ieškokime ir suraskime žodį

(Atkelta iš 3 psl.)

paklusni, jeigu ji yra bent kiek išlavinta.

Žodžio poezija

Kiekvienas eilėraštis gimsta iš žodžių. Štai Jono Strielkūno eilėraštis be pavadinimo „...Tėvyne, tu bangos...“ Tai keturių posmų kūrinėlis, parašytas 1976 metų liepos 18 dieną. Patį vidurvasarį, gal atostogaujant Aukštaitijoje, gal tylų vakarą, namuose ilsintis, gal vežimu dardant ar kokia mašina važiuojant, kilo mintys, žodžiai, eilutės, posmai. Tokie eilėraščiai greičiausiai užgimsta širdyje, ir jiems užrašyti nebūtina didelis stalas, parkeris, popieriaus lapas. Jie įsirašo į tą pačią širdį, iš kurios ką tik išėjo. Tokioms eilėms gimti ir reikia įkvėpimo, ir nereikia. Jos pačios atbėga iš užmaršties, iš pačių slaptingiausių pasamones kertelių, pripildytų per tas gyvenimo dienas, kurios jau pragyventos. Štai tieji, beveik pamatiniai eilėraščių žodžiai — paeiliui surašyti, paversti vienaskaitos ar daugiaskaitos vardininko linksniais (suprantama, kalbama apie daiktavardžius, nes jie yra eilėraščių dvasia, esmė ir potekstė): Tėvyne - bangos - Tėvyne - langas - amžiai - kalnas - kančios - bokštas - viltys - giesmė - gimimas - varpai - gėlė - kapas - mintis - darbas - šventė - kalba. Tai tikrai aštuoniolika daiktavardžių. Jie vieni patys, be jokių kitų žodžių ar žodelių, beveik eilėraščių su skamba. Galima, matyt, būtų ir šitaip eiles rašyti, tegu pats skaitytojas susidėlioja jam reikalingus ir trūkstantus žodžius. Tai naujosios poezijos naujosios eros pradžia? Kiek anuose žodžiuose daug potekstų, asociacijų, minties vingių, nepasakymų, atminties, nuotaikų — apskritai, kiek čia daug gyvenimo. Rodos, tiek reikia nedaug žodžių, kad galėtume kalbėti apie esmę. Surink, išsirink, sudėk žodžius į eilutes, ir žodžiai jau suskamba — amžiams. Visam gyvenimui įsiminė pirmasis posmas, talpiausia žodžių svirnelė: „Tėvyne, tu bangos / Kur neša visus / Tėvyne, tu langas / Per amžius šviesus“.

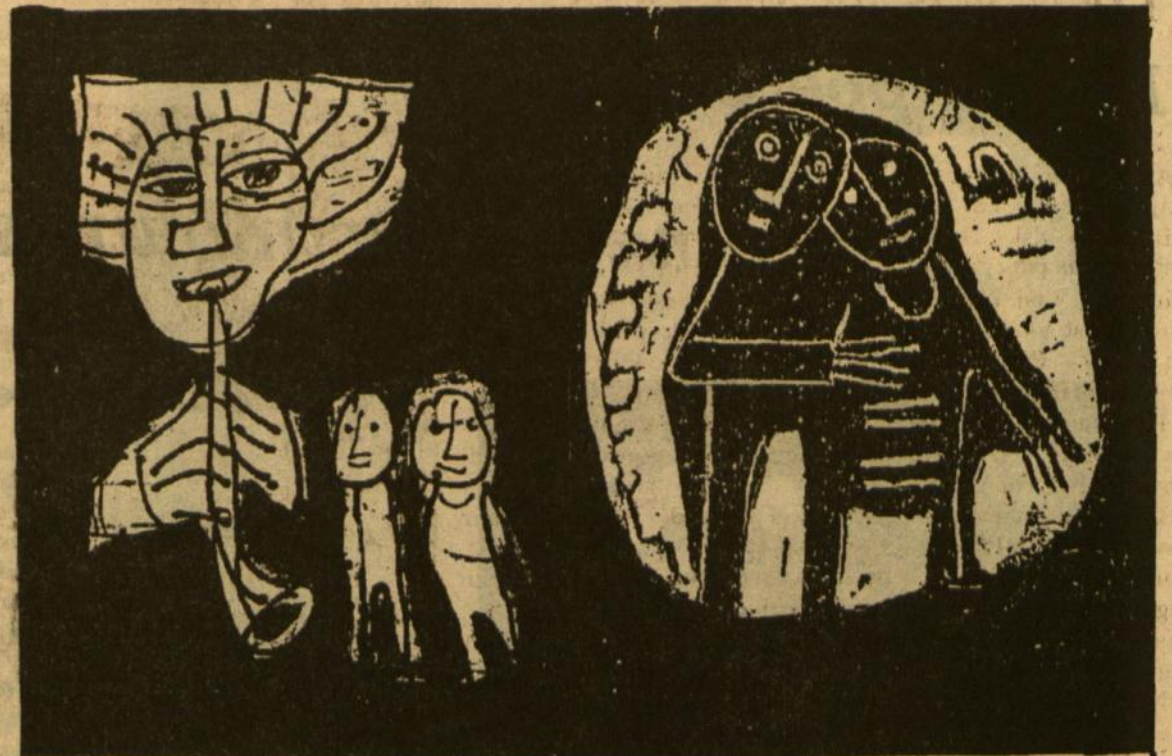
Daug galima būtų kalbėti apie vieną posmą, bet tegul visiems kalba pats posmas.

Kalbos prasmės

Nenusivilti ir nenusivilti, nepastoti ir nepastoti, farsas ir farsas, formos ir formos, šukių ir šukių, šaknys ir šaknys, šauk, šauk, laiko ir laiko — koks žodžių įvairavimas, kaip pakinta vienas vienišelis žodis, kai keičiasi kirčio vieta. Svetimtaučiai, mokantis lietuvių kalbos, tai tikras peilis, o kokiame ugro-finui — tai neįveikiamos kliūtys. Kalbą praturtinti galima ir naujadarais, ir tarmių žodžiais, kurie gerokai primiršti, lyg būtų kokie ujami maži šuknyčiai. Tarmių žodžiai nepaprastai praturtintų mūsų rašomąją ir šnekamąją kalbą. Čia pirmasis smuikais, be abejonės, turėtų sugroti lietuvių kalbos mokytojai, apskritai — lituanistai. Kaip dariniai į mūsų kalbą įsiplies blai vykla, burlentė, degalinė, greitkelis, ledrogės, pėdkelnės, pienvežis, riedlentė, skraidyklė, vartdynas, stiklūnas ir daugelis kitų naujažodžių. Juk 1968 metais prof. L. Kadžiulis iš Dotnuvos siūlė žodžius šiensilos, silosašienis, bet naujam pašarui sparnus suteikė kalbininkas K. Gaivenis, sukūręs naują žodį — šienainis. Net kaimo vaikėzas žino, ką šis žodis reiškia, o galbūt ir įkvėpė tojo pašaro kvapą. Aišku, miestie-

galimybės.

Ilgomis ovacijomis klausytojai dėkojo kvartetui artistams už šią įsimintiną popietę, ir koncerto pabaigai Vilniaus kvartetas dar atliko Luigi Boccherini Menuet'ą.

Alfonsas Dargis

1992

Visam amžiui

(Atkelta iš 2 psl.)

Buvo dideli atleidai. Žmonių pritvino ne tik bažnyčia, bet ir šventorius. Tą dieną manęs prie altoriaus dar neleido, bet liepė palydėti kunigą, senuką tokį, su relikvijorium. Jis eina, duoda žmonėms pabučiuoti relikvijorių, o aš su skambučiu vis dzin-dzin, dzin-dzin. Apėjom visą bažnyčią, paskum šventorių. Smagu. Smagiau negu prie altoriaus. Apėję šventorių sugrįžom į bažnyčią. Kai tik pro duris įėjom, kunigas parodė relikvijorių ir klausia:

— Kur tą laikot?

Kaip tik pasitaikė čia pat vienas iš altorių. — Turbūt čia, — parodžiau j altorių. Jis palipo prie altoriaus, timpltelėjo tabernakulio dureles — užrakintos. Dar paklibino, pasižvalgė, nulipo atgal ir niukt man į nugara. — Kad nežinai, tai taip ir sakyk! Ir vėl — niukt, niukt, niukt.

Bažnyčia sausakimša, greitai nepaeisi, reikia žiūrėti, kad praleistų. Pro kuriuos eini, visi į tave žiūri, o kunigas vis niurna ir vis į nugara, į nugara. Taip niūksėdamas ir nusivirė į zakristiją. Ten padėjęs relikvijinę dar pamokslą išdrožė, neraliauotu paršeliu išvadino, pagrasišo klebonui pasakysias, kad tokių snarglių nė į bažnyčią neįsileistų ir išėjo.

Pasilikau. Ir zakristijonas buvo. Jis viską matė ir girdejo.

— Tai už ką jis tave taip? — paklausė.

Pasakiau.

— Sukvailo senis, — nustebo ir zakristijonas. — Aš pats klebonui pasakysiu, kad be reikalo bažnyčioje vaiką daužo. Ką vaikas gali žinoti, kur ką laikom. Argi užmiršo iš kur pa-

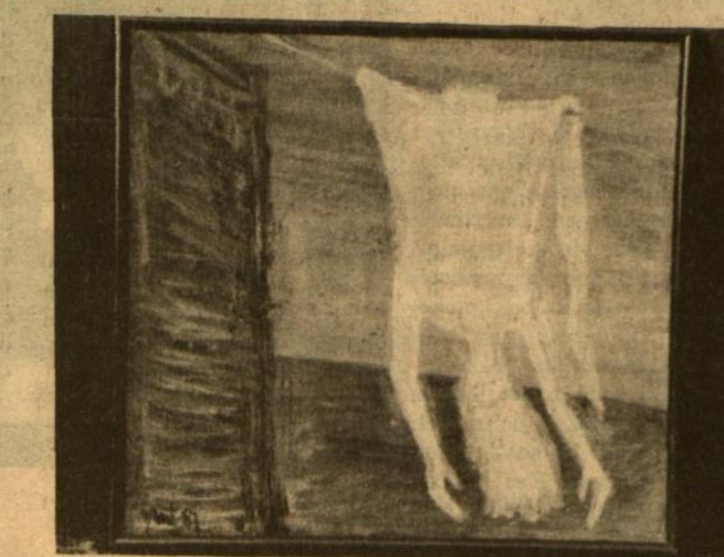
tis gatvininkas gali tikrai galvą pakrapstyti. O šiaudainį sukurti jau buvo žymiai lengviau, nes eita išmintomis pėdomis. Tai filosofas S. Gaiziūno išmonės vaisius. Karvei šiaudainis kaip mažui saldainis, o senoliui — sausainis. Skamba! 1974 metais Tiesoje „gimė“ greitkelis. Dabar sunkiau laukan išguiti jau įsisenėjusius tarptautinius žodžius, net reikia skelbti konkursus naujiesiems žodžiams kurti. Tai gerai! Ya žodžių, susijusių su asmenimis (ką daryti su tais žodžiais?) — koltas, brauningas, vatmanas, nikotinas, dolomitas, martenas, boikotas ir kt. O ką mes, lietuviai, savo pavardėmis jamžinsime pasaulyje? Idomu būtų išvysti naujų žo-

džių žodynėlį (kai žinomi naujų žodžių autoriai). Juk nuo Konsantino Sirvydo, Simono Daukanto, Antano Baranausko, Jono Jablonskio, Antano Salio laikų vis atsiranda ir atsiranda naujų žodžių.

Žodžio kiltys

Niekas šiandien nė nenujaucia, kad „savaite“ ir „kriaušė“ — tai prūsiškos kilmės žodžiai. Tai suvokia tikrai kalbininkai. O Antano Salio sugalvota „staigmena“ tapo visiems tokia sava, net nuosava. Ką gali vienas žmogus, jei sukuria nors vieną naują žodį. Pastarųjų metų dariniai yra šie žodžiai: greitkepė, lipdukas, kietlidins, paspirtukas, poilsiaivietė,

pusprikabė, stulpalapis, sulciauspaudė, vandenvietė, rupiniai. Tai kalbininkų, galbūt ir žurnalistų sugalvoti naujadarai, kurie prigijo greitai ir, matyt, visiems laikams. Taip visuomet buvo, taip ir ateityje bus. Čia graži iniciatyva parodė žurnalas *Gimtoji kalba*. O kam daugiau dera? Ji įrodė, koks begalinis yra žmonių išradingumas, kuriant naujus žodžius, tarptautizmų pakaitalus. Tokį reiškinį būtina skatinti ir labai teigiamai vertinti. Nuo tarptautinių žodžių invazijos dar teks ilgai, ilgai gintis. Visų neišginsime, bet apsisvarinti reikalias mirtinas. Aišku, nebepakeisime kompiuterio, bet naujos prekės turėtų greitai gauti ir naują lietuvišką pavadinimą (vardą). Kiek daug tarptautinių žodžių būtina sulietuvinti. Juk yra gražių atitikmenų. Pramažiūni neretai vartojami du žodžiai: tarptautinis ir lietuviškasis variantas. Itin mokslinėje kalboje jų visuomet bus daugiau, bet šnekamoji kalba turi vengti jų. Štai kokia žodžių serija, rodanti mūsų neapdairumą, abejingumą: inspektas — šiltysvė, introspekcija — savistaba, intuicija — nuojauta, elokvencija — iškalba, utiruoti — perdėti, peronas — priestotis, prožektorius — švaistas, pulverizatorius — purkštuvas, recenzija — atsiliepimas, reliktas — išlika, reumatas — sausgėla, reveransas — tūpsnis, koreliacija — ryšys, adeptas — šalininkas ir t.t. Mūsų žodžių kraitelės yra labai turtingos, jas vis reikia papildyti.

Valentinas Antanavičius

„Po spektaklio“, 1981

Aliejus ant drobės iš Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, Čikagoje, šiuo metu vykstančios parodos „Slaptas menas“ (Smuggled Art).